

OPBOUWWERKTRENDS '84 eerste onderzoeksresultaten

Trends '84. Het NIMO voert dit onderzoek uit op verzoek van Mededelingen Opbouwwerk. De verwerking van gegevens is nog in volle gang. Dit artikel geeft alvast een voorproefje van de uitkomsten gebaseerd op projektbeschrijvingen en op impressies van interviewers tijdens hun rondgang langs 50 opbouwwerk-instellingen in Nederland.

Onderzoeksvraag

Zoals bekend hield het NIMO vorig jaar een enquête onder opbouwwerk-instellingen. Een opvallend resultaat was de aanzienlijke verschuiving die zich aftekende in het takenpakket van opbouwwerk. 'Werkgelegenheids-/werkloosheidsproblematiek' en 'etnische minderheden' mochten zich verheugen op een toegenomen belangstelling. Bange vermoedens dat het opbouwwerk zou worden teruggedrongen in de sektor van het specifieke welzijn, werden gelogenstraft (MO, december '82, nr. 6.). Hoewel dat onderzoek enkele globale lijnen schetste waarlangs het opbouwwerk zich ontwikkelde, bleef in het ongewisse hoe opbouwwerk groepen ondersteunt op deze terreinen. MO vroeg derhalve ditmaal minder globaal te werk te gaan. Om te beginnen werd het onderzoek beperkt tot activiteiten van het opbouwwerk met betrekking tot drie maatschappelijke vraagstukken, te weten wonen, werk en minderheden. Wonen is volgens het onderzoek van vorig jaar nog steeds belangrijk werkterrein voor opbouwwerk. De keuze van de twee laatstgenoemde terreinen is gerechtvaardigd door de gesignaleerde verschuiving in het takenpakket. MO stelde voor om dieper op deze activiteiten in te gaan door onder meer te vragen naar de aard en de doeleinden van projecten, de samenwerking met andere instanties, de relatie met de lokale politiek en de financiering.

Opzet van het onderzoek

Om de vraag te beantwoorden wat het opbouwwerk in Nederland doet op het gebied van wonen, werk en minderheden, is een onderzoek onder een steekproef van instellingen nodig. Maar ook al graven de vragen dieper, in zo'n onderzoek wordt de werkelijkheid tot op zekere hoogte verknipt. Activiteiten op het terrein van wonen worden ingedeeld in soorten, bijvoorbeeld: acties met betrekking tot woonkwaliteit, woonlasten, woonbeheer, woonomgeving. Langs die weg kunnen wel verbanden worden opgespoord als 'in grote steden komen woonlastenacties vaker voor dan in kleine gemeenten'. Maar het verhaal over een actie waaruit de samenhang blijkt tussen het huurderscomitee, de werker, de aanpak en de plaatselijke omstandigheden komt er niet in voor. Toch zijn dergelijke verhalen illustratief voor de wijze waarop opbouwwerk aan de slag is. Vandaar de keuze voor beknopte beschrijvingen van negen projecten; drie op elk van de drie terreinen die in het onderzoek zijn betrokken. Boven-plaatse opbouwwerkdeskundigen werd gevraagd om op elk van de drie terreinen één project in hun werkgebied te noemen. In zo'n project moest de bijdrage van opbouwwerk ook voor derden aanwijsbaar zijn. Voorts zou het project tenminste aan één van de volgende criteria moeten voldoen:

- * het projekt streeft iets na wat, althans voor opbouwwerk, nieuw is;
- * het projekt wordt op een oorspronkelijke manier uitgevoerd;
- * er worden opmerkelijke resultaten geboekt.

In de telefonische konsultatie werd terecht opgemerkt dat deze criteria een exclusieve keuze van projekten tot gevolg zou kunnen hebben, waarbij het degelijke, alledaagse, maar niet spektakulaire vakwerk buiten het gezicht zou raken. Deze opmerking hebben wij ons aange-trokken, zodat de definitief gekozen projekten een staalkaart van Nederlands opbouwwerk vormen zonder uitschieters naar boven of naar beneden. Er is bij de keuze ook rekening gehouden met een spreiding.

Wonen

In een noordelijk dorp had het opbouwwerk een kursus Volkshuis-vesting georganiseerd. Deze kursus mikte niet alleen op het vergroten van kennis en vaardigheden bij bestuursleden van huurdersbe-langenverenigingen. Dat heeft slechts zin als dat gebeurt in direkte samenhang met de eigen plaatselijke situatie van huurdersverenigingen en woningbouwvereniging, zo luidde één van de uitgangspunten. Daarom kwam in de kursus bijvoorbeeld de vraag aan de orde: wat zijn, gegeven de rechten en plichten van de gemeente en de woningbouw-vereniging, de knelpunten in de relatie tussen huurdersorganisaties en woningbouwvereniging?

Kennis van zaken, vaardigheden en inzicht in wat eraan schort zijn echter niet voldoende voor sukses. Daarvoor is tevens een stevige basis van onderling verbonden huurdersorganisaties uit verschillende buurten vereist. Zoals het opbouwwerk in sommige buurten de oprich-ting van een huurdersorganisatie had bevorderd, zo zette het de kur-sus (mede) op om de huurdersorganisaties tot samenbundeling te stimu-leren. Hoewel er nadien nog hard moest worden gewerkt- de aktiviteit in de eigen buurt eist veel van mensen- is een samenwerkingsverband van huurders van de grond gekomen. Daarna ging alles nog niet van een leien dakje. De reaktie van de woningbouwvereniging op de presentatie van het samenwerkingsverband plaatste de huurdersgroep-en en het opbouwwerk voor de vraag: wil de woningbouwvereniging 'verdelen en heersen'? De woningbouwvereniging zei reeds kontakten te onderhouden met afzonderlijke huurdersorganisaties; zij stelde de samenwerkende huurdersgroepen voor de keuze: handhaven van de bestaande relaties of deze verbreken en voortaan zaken doen met het samenwerkingsverband. Deze manoeuvre van de woningbouwvereniging laat zien dat een ander oogmerk van de kursus -het 'medeplichtig' maken van de directeur- nog niet was bereikt. Gelet op de verstren-geling van belangen tussen de gemeente en de woningbouwvereniging en de precaire positie van de opbouwwerkinstelling onder het regiem van een kommissie ex art. 61, was de woningbouwvereniging in een vroeg stadium betrokken bij organisatie en opzet van de kursus. De directeur trad op als één van de inleiders. Bovendien vond tijdens de kursus een konfrontatie plaats tussen deelnemende bestuursleden van huurdersorganisaties en de directeur. Deze kritische ondervra-ging hadden de kursisten voorbereid door de zelf gesignaleerde knelpunten op een rij te zetten. De zitting verliep bevredigend voor beide partijen.

Tot zover het beknopte relaas van wat in een vraaggesprek met de twee werkers boven tafel kwam.

Het tweede projekt op het terrein van wonen speelde zich af binnen een gemeente in Gelderland. Evenals in het noordelijke voorbeeld wa-

ren een woningbouwcorporatie, een huurdersgroep en het opbouwwerk aanwezig. Een belangrijk verschil was echter de verhouding tussen de woningbouwcorporatie en de gemeente. In dit geval was deze van dien aard, dat de gemeente als coalitie-genoot van de huurdersgroep presie kon en wilde uitoefenen op de korporatie. Door anderhalf jaar druk op de ketel te houden -na onderzoek door de Rijksaccountant schreef de Staatssekretaris een hardhandige brief bijvoorbeeld- werden resultaten geboekt. Er kwamen nieuwe statuten die een betere inbreng van huurders waarborgen. Bestaande huurkontrakten die rechtsongelijkheid teweegbrachten werden door een éénduidig kontrakt vervangen. Het vernieuwde bestuur bleek bereid om in overleg met de huurdersgroep kritiek in beleid om te zetten.

De aktie tegen de woningbouwcorporatie begon op een klassieke manier. Het opbouwwerk ving signalen op: telefoontjes van individuele huurders en opmerkingen in bestaande bewonerskommissies over slecht onderhoud, foutieve aanzeggingen van huurverhoging, intimidatie door bestuursleden. Toen de maat vol was, belegde men een avond. Daar werd een huurdersgroep gevormd die aan de slag ging, ondersteund door het opbouwwerk. Inventarisatie van klachten, kontakten met voor volkshuisvesting verantwoordelijke instanties van alle overheidsniveau's en inschakeling van de pers vormden de ingrediënten van een goed gedoseerde beïnvloedspoging. En zoals wij zagen: met resultaat.

Als het opbouwwerk géén initiatief had genomen, wat was er dan gebeurd? Desgevraagd antwoordden de werkers, 'de gezagsgetrouwheid en angst zit er nog zo in bij mensen in dit gebied, dat het doorstoten van ellende naar zelforganisatie niet zou hebben plaatsgevonden of pas op veel langere termijn'.

Het derde voorbeeld van betrokkenheid van opbouwwerk bij activiteiten op woongebied komt uit een grootstedelijk gebied van vier wijken die grenzen aan industrieterrein en havengebied. Sinds de jaren vijftig is er een sloop/nieuwbouwbeleid gevoerd. Problemen die in de eerst aangepakte wijk niet konden worden opgelost, werden naar de volgende wijk doorgeschoven enzovoort. In het begin zagen de bewoners er wel wat in: er werd iets gedaan tegen de verkrotting van de buurt. Maar na enige tijd zagen middenstand, wat oudere bewoners en eigenaar-bewoners de konsekwentie van dit beleid: de afbraak van de buurt als 'buurt'. De genoemde groeperingen verenigden zich in een komitee dat pleitte voor een programma van behoud en herstel waar nieuwbouw moest worden ingepast. Om het pleidooi kracht bij te zetten spande het komitee AROB-procedures aan die het stadsvernieuwingsproces volledig blokkeerden. De overige bewoners, merendeels afkomstig uit andere stadsvernieuwingsgebieden, woonden in de steeds verder verkrottende huizen. Zij vormden een zeer vlottende bevolking.

Voor de opbouwwerker die de wijk binnenkwam toen de gemeente haar beleid richtte op herstel en behoud, waren er nauwelijks aangrijpingspunten. Het komitee stond nog teveel in het teken van verzet; het wantrouwe de koerswijziging van de gemeente. Een nieuwe organisatie die eigen plannen zou kunnen maken in het kader van het nieuwe gemeentelijke beleid, was wegens de doorstroming en gevoelens van onmacht (nog) niet van de grond te krijgen. In de wijk stonden ook huizen van partikuliere verhuurders die deze aan het eind van de jaren zeventig hadden opgekocht. Objecten van spekulatie: autochtone bewoners betaalden minder huur dan buitenlanders; dank zij de grote mobiliteit vingen de verhuurders bijna elke twee jaar \$ 3.000,- sleutelgeld per woning. Tegen zo'n verhuurder van een kompleks van 12 panden met 45 woningen zijn bewoners een onderhoudsaktie begonnen, met ondersteuning van de opbouwwerkers.

Zij wonnen het kort geding tegen de verhuurder, die werd verplicht tot betaling van een dwangsom als er geen onderhoud werd verricht. Bovendien besliste de rechter dat de bewoners géén huur hoeven te betalen tot dat onderhoud is gepleegd. De verhuurder moet, mede door andere financiële perikelen, de panden verkopen. Waarschijnlijk koopt de gemeente ze op. Als de gemeente de panden vervolgens opknaapt, dan zijn de desbetreffende bewoners niet alleen betere woonruimte rijker, maar hebben zij ook de ervaring opgedaan dat er iets mogelijk is. Er is dan een springplank voor verdere activiteiten. Tenslotte kan het opknappen van de woningen door de gemeente voor het comité het bewijs leveren, dat de gemeente metterdaad van koers is veranderd. In dat geval is een blokkade op weg naar buurt-herstel opgeruimd.

Ondanks de verschillen tussen beide dorpen en de grote stad komt het opbouwwerk in alle gevallen op tenminste twee punten overeen:

- * *opbouwwerk zet mensen aan zich te organiseren tegen instanties die hun woonkondities in negatieve zin bepalen. Opbouwwerk brengt mensen bijeen die om sociaal-historische redenen de stap naar eigen organisatie (net) niet maken. Het helpt hen over de drempel en staat hen vervolgens met raad en daad bij.*
- * *opbouwwerk kiest voor een aanpak die rekening houdt met plaatselijke omstandigheden. In het noorden een behoedzame samenwerkingsstrategie, in het lommerrijke Gelre een aktiestrategie en in de grote stad een strategie die door tussenkomst van de rechter de tegenstander met sankties bedreigt.*

Wonen is, als in het vorig Trend-onderzoek, nog steeds een belangrijk terrein voor opbouwwerk. In sommige steden lijkt, zeker in de nabije toekomst, de aandacht te verschuiven van stadsvernieuwing -met de nadruk op woning- en woonomgevingsverbetering- naar zaken van beheer.

Woonlasten-problematiek is evident in grote steden, maar lijkt in kleinere gemeenten in opmars.

Werken

Voor de keuze van drie projecten op het terrein van werk konden wij putten uit een breed scala van activiteiten. Onze keus viel op:

- * een activiteitenpakket van een opbouwwerkinstelling
- * een activiteit van opbouwwerkers/welzijnswerkers buiten hun eigen instelling om
- * de 'opbouwwerkachtige' aanpak van een provinciaal project 'Mensen zonder werk' en een voorbeeld van lokale organisatie-opbouw zonder interventie van een opbouwwerker.

In een gemeente met 30.000 inwoners en ongeveer 2.300 werklozen waren de laatste jaren nogal wat initiatieven genomen door en voor mensen zonder werk: kursussen, akties enzovoort. Het viel de Stichting Samenlevingsopbouw op dat mensen met lagere opleidingen daar niet zo op inspelen. Door het 'alternatieve' karakter van dat soort projecten voelen zij zich er niet thuis. Het opbouwwerk zocht uit wat werklozen zelf willen. Via arbeidsburo en sociale dienst kregen alle werklozen een kaartje met de vraag aan het onderzoek mee te werken. Ruim 10% reageerde positief. Met deze mensen werden vraaggesprekken gevoerd. Daaruit bleek onder meer:

- * Er is behoefte aan een organisatie die hulp verleent als je als werkloze voor jezelf wilt beginnen. Een vraag naar begeleiding eigenlijk, meer dan wat bijvoorbeeld een Kamer van Koophandel, een Regionale Dienst Kleinbedrijf of de GSD doen. Daar moet je toch al, zeg maar, met panklare ideeën komen.
- * De bestaande initiatieven van en voor werklozen sluiten eerder aan bij mensen met wat hogere opleidingen, mensen die ook gemakkelijker als vrijwilliger ergens induiken. Mensen met lagere opleidingen komen daar niet op af.
- * Er is behoefte aan een plek waar afstemming van vraag en aanbod aan vrijwilligerswerk (werk met behoud van uitkering) kan gebeuren. Tijdens het onderzoek werd een aantal keren een groep geïnterviewden die daarvoor interesse had bij elkaar gebracht om de gegevens van het onderzoek te bespreken en te bezien wat zou kunnen worden aangepakt.

Vanuit die groep is toen gestart met een vrijwilligersvakaturebank. Die draait nu ruim een jaar. Er is een aparte stichting opgericht. WVC heeft een startsubsidie gegeven en ze krijgen een subsidie van de gemeente. Vrijwilligers doen de balie-dienst: iedere dag vanaf 1 uur zijn er twee mensen aanwezig. Gemiddeld komen er zo'n twee mensen per middag. Het zijn voornamelijk jongere werklozen die komen aankloppen. De vraag naar vrijwilligers is groot. Deze vraag komt slechts zeer ten dele uit de sfeer van het sociaal cultureel werk. Ten aanzien van het bedrijfsleven worden scherpe criteria gehanteerd om te vermijden dat vrijwilligers normaal betaalde krachten gaan vervangen.

Een tweede activiteit is sport overdag. Vanuit die eerste groep werklozen is ook een werkgroep gevormd die zich met de beschikbaarheid van sportakkomodaties ging bezighouden. Bedoeling is dat werklozen overdag tegen gereduceerde prijs gebruik kunnen maken van gebouwen etc. die anders alleen 's avonds en tijdens weekends worden gebruikt. Ook deze groep draait nu zelfstandig.

Een derde activiteit, die al eerder bestond, maar door het onderzoek vaster in het zadel kwam is de Stichting B.A.D. (Buro Algehele Dienstverlening). Oorspronkelijk was de koördinator van de Stichting Samenlevingsopbouw met dit idee gestart op de plek waar hij woont. Toen ook uit het onderzoek de behoefte bleek aan begeleiding voor werklozen die voor zichzelf willen beginnen, werd het plan ingepast in de werkzaamheden van de Stichting Samenlevingsopbouw. Twee soorten dienstverlening zitten in het pakket: zeer brede administratieve dienstverlening en ondersteuning van beginnende ondernemingen. Wat de doelgroepen betreft zit men ook op twee sporen: niet-kommerciële instellingen en startende ondernemers. Aan niet-kommerciële instellingen biedt men een zo breed mogelijk pakket van diensten aan: typewerk, lay-out, ledenadministratie, boekhouding etc. Startende ondernemers begeleidt men -ook zo breed mogelijk- in principe voor maximaal drie jaar. Tegen die tijd moet duidelijk zijn of zo'n onderneming zelfstandig kan draaien, dan wel beter zou ophouden te bestaan. Financiëel wil men de zaak rendabel maken door gebruikers naar draagkracht te laten betalen en door automatisering van de dienstverlening. De boekhoudkundige hulp wordt op dit moment geleverd door twee medewerkers die werken met behoud van uitkering. De bedoeling en het vooruitzicht is wel dat de zaak over niet al te lange termijn loonvormend wordt.

Wie maakt er nu gebruik van de Stichting B.A.D. ? Na een aanloopperiode kloppen mensen 'aan de onderkant van de maatschappij' aan die de koördinator zo'n 10 jaar geleden als moeilijk opvoedbare jonge-

ren in het cultureel werk tegenkwam. Voorbeelden daarvan: iemand die wil gaan venten met kippebouten, kaas en eieren, een glazenwasser. Verder ook mensen die via de reklassering doorverwezen worden, omdat zelf een bedrijfje beginnen misschien gemakkelijker voor hen is dan solliciteren naar een baan.

Van een andere orde is het initiatief waarbij enkele opbouwwerkers betrokken waren wier normale takenpakket vol zat. In hun vrije tijd gaven zij mede de stoot tot de oprichting van een Platform Werkgelegenheid dat zich ten doel stelde een discussie over de aanpak van 'werk' te organiseren. Andere initiatiefnemers kwamen uit de kring van de vakbonden, de plaatselijke politiek, welzijnswerk en de verplicht-inaktieven zelf.

Het Platform Werkgelegenheid organiseerde allerlei discussie: over de verhouding werkgelegenheid en vrijwilligerswerk, over de vraag in hoeverre nieuw werk milieuvriendelijk moet zijn, in hoeverre huishoudelijke arbeid werk is, enzovoort.

Het Platform zelf heeft zichzelf altijd open opgesteld voor verschillende zienswijzen; het was een kwestie van *en, en, niet van of, of*.

De enige eis was: zelfbeheer door betrokkenen. Genoemde discussies resulteerden in de wens concrete projecten te starten. Er moest een werkplan komen. Een juridische vorm was nodig om subsidies te kunnen aanvragen. De zaak dreigde te verzanden in allerlei organisatorische en bestuurlijke problemen. Eerst haakte de vakbeweging af, toen anderen. Uiteindelijk bleven er tien mensen over die -op persoonlijke titel- een stichting oprichtten Werk, Inkomen en Zeggenschap. Twee initiatieven zijn genomen:

- * Het creëren van een adviespunt voor kleinschalig werk uit de MeMO-hoek: de Stichting Advies Collectief.
- * Het creëren van een waarborgfonds in de vorm van een Koöperatieve Waarborg Vereniging.

Inmiddels zijn er bedrijfjes gestart: één dat aluminium produkten maakt, een pluimveehouderij, enkele in de sfeer van horeca. Er zijn bovendien tien memo-bedrijven in werking.

Door het Platform en de Stichting Werk, Inkomen en Zeggenschap is een breed draagvlak geschapen waarop bedrijvigheid kan steunen. Een partijpolitieke overheersing is voorkomen. De voortgang hangt enerzijds af van het welslagen van het Waarborgfonds en anderzijds van het antwoord op de vraag of de identiteit van de verschillende organisatie -vakbeweging, vrijwilligerswerk, milieu-organisaties- recht kan worden gedaan om breuken in het draagvlak te voorkomen.

Als derde voorbeeld de bemoeienis van de provinciale konsulent 'Projecten Mensen zonder Werk' met een kringloopbedrijf. De geschiedenis speelde zich af in een plattelandsgemeente met twee woonkernen en 33.000 inwoners. Het werkloosheidspercentage ligt er boven de 20. Nadat het in de jaren zeventig begonnen projekt Mensen zonder Werk er was doodgebleed, heeft een jonge wethouder Economische Zaken na enige tijd een initiatief genomen tot de oprichting van een Stichting Mens en Werk. De Stichting richt zich onder meer op het scheppen van (tijdelijk) werk. De werkgroep werkgelegenheid is daarmee belast. In deze werkgroep bracht de provinciale konsulent het idee van een kringloopbedrijf in. Naar zijn overtuiging was daar een goed EAJ-projekt van te maken, omdat het mettertijd zelfstandig, loonvormend kan draaien. Voorwaarde daartoe zou wél zijn dat de gemeente de eventuele besparingen op de traditionele vuilverwerking naar het kringloopbedrijf zou willen overhevelen. In die zin heeft de konsulent

ook een rapport geschreven dat de basis vormde voor onderhandelingen met de overheden. Van groot belang is vervolgens geweest de relatie met de gemeente. Daar moest de eerste steun vandaan komen. En dat was niet zo eenvoudig. Het gewest waartoe deze gemeente behoort, was bezig met een aantal planmatige ontwikkelingen op het punt van de vuilverwerking. Daartoe werden dure adviesburo's ingehuurd en er worden ook kostbare, grootschalige, oplossingen voorgesteld. Dat laats-te was overigens een goede zaak voor het kringloopbedrijf. Maar de wethouder van de betreffende gemeente maakte deel uit van de begeleidingskommissie met betrekking tot de vuilverwerkingsplannen van het gewest. De alternatieve boodschap van het kringloopbedrijf viel aanvankelijk dan ook slecht. Ook gemeentewerken -'een staat in de staat'- zag het helemaal niet zitten. De konsulent maakt in dit soort gevallen, zegt hij, gebruik van zijn positie als ambtenaar van de provincie om zo'n plan op tafel te houden en er serieus gesprekken over te voeren. Na heel wat argumenteren over milieuvervuiling, grondstoffenschaarste, werkgelegenheid, etc. ging het bij het Kollege in-eens vonken. Zelfs zo dat op een gegeven moment gemeentewerken bezig was het initiatief links te passeren. Daarin spelen natuurlijk de hoge kosten van de gewestelijke vuilverwerkingsplannen een rol. Overigens ook de reeds eerder genoemde wethouder Economische Zaken die dit in het kollege stap voor stap mee heeft begeleid. Naar het gewest toe is de zaak aangekaart als een ontwikkelingsexperiment op het terrein van de kringloopideeën die ook -zij het marginaal- in de plannen van het gewest voorkomen. En ze konden dan ook niet anders dan een kleine subsidie geven. Nu is het zo ver dat in het bestuur van het kringloopbedrijf twee wethouders zitten. Dat vindt de konsulent ook van groot belang.

Tenslotte is ook een beroep gedaan op het sociaal-ekonomisch ontwikkelingsfonds van de provincie. Daar weer dezelfde skepsis, het werd meteen in de alternatieve hoek geduwd. De konsulent moest een martelgang maken om een subsidie van \$ 10.000,- los te krijgen. Een apart verhaal betreft de loonkostenregeling voor de start van het bedrijf. Er werd gekozen voor een regeling als experimenteel arbeidsproject voor jeugdige werklozen (EAJ). Dat betekent dat het eerste jaar alle loonkosten + exploitatie maar zonder de inkomsten worden vergoed. Deze subsidie loopt af tot 40% tijdens het 4e jaar. Daarna valt de EAJ-subsidie weg. Toen dit project was ingediend werden echter alle EAJ toekenningen tijdelijk stopgezet. Ondanks deze tegenvaller bleef de gemeente het projekt ten volle steunen. Er is toen samen met het arbeidsburo een konstruktie ontworpen waarbij het bedrijf in het kader van de Werkverruimende Maatregel (WVM) zou kunnen starten en daarna (met dezelfde mensen) zou kunnen verder werken op basis van hetzij de EAJ-regeling, hetzij werk met behoud van uitkering plus een toeslag uit de bedrijfsopbrengsten. Uiteindelijk is toch nog de EAJ-regeling doorgegaan. Op 1 januari 1983 is de WVM ingegaan en op 1 oktober is men overgestapt op de EAJ-regeling.

In deze drie 'werk'-verhalen komt nogal wat variatie en initiatieven naar voren. Deze variatie is op het eerste gezicht ook terug te vinden in de gegevens uit het steekproefonderzoek. Opbouwwerk is als initiatiefnemer en/of ondersteuner betrokken bij zulke uiteenlopende zaken als: een kollektieve schoenenfabriek, een afbraak plasticfabriek, een schoonsloopbedrijf, een rolstoelprojekt en een muzikantenprojekt.

In de eerste en het derde verhaal is er aandacht voor specifieke -minst kansrijke- groepen. Dat is een onderdeel van een opbouwwerk-

aanpak die bijvoorbeeld ook spreekt uit het schoonsloopbedrijf. Dat is speciaal opgezet voor en met randgroepjongeren die nog meer dan anderen moeilijk aan de slag komen.

Het in het eerste relaas genoemde adviesbureau voor starters is in andere opbouwwerksituaties evenmin een onbekend fenomeen, zo lijkt het.

Lokale besturen worden steeds actiever, maar lijken een strak onderscheid tussen werkgelegenheidsbeleid (promotie, ---) en werkloosheidsaanpak (opvang, vrijwilligerswerk e.d.) maar moeilijk los te kunnen laten. In een opbouwweraanpak -in het laatste voorbeeld over het kringloopbedrijf- wordt geprobeerd beide bij elkaar te brengen.

Minderheden

Verbindingen tussen opbouwwerk en minderheden komen voor vanuit verschillende invalshoeken. Dat gaat in ieder geval op voor de projecten die zijn bezocht. In het eerste voorbeeld zien wij hoe een opbouwwerk in zijn arbeid met flatcommissies in een nieuwbouwwijk stuit op een verslechterende woon- en leefsituatie, nadat in korte tijd het percentage buitenlanders is verviervoudigd. Het tweede project richtte zich op het voorkomen, c.q. verminderen van vooroordelen bij kinderen op een buurtschool. In het laatste voorbeeld is het opbouwwerk onder meer organisator van edukatieve voorzieningen voor buitenlanders en ondersteunen van zelforganisatie, waarbij het leggen van verbindingen tussen groepen onderling en tussen groepen en instellingen/instaties een voornaam oogmerk is.

In het eerste voorbeeld gaat het om een nieuwbouwwijk in een middelgrote stad in Noord-Holland waar in enkele jaren het aantal buitenlanders sterk toenam en waarneembaar het wonen en leven in de wijk kenmerkte. Gekonfronteerd met het probleem van toenemende woonlasten van buitenlanders die hoofdzakelijk in flats wonen, maakt de opbouwwerker hen duidelijk dat organisatie nuttig is om dit probleem op te lossen te komen en zich als buitenlandse flatbewoners duurzamer sterk te maken voor hun huisvesting. De bundeling belangenbehartiging van de meeste buitenlanders kreeg zijn beslag met de oprichting van een Woonlastenkomitee van de buitenlanders. Door de ontwikkeling van buitenlandse bewonerscommissies per flatgebouw kon concreter en gericht gestalte worden gegeven aan deze belangenbehartiging. Het werken aan hun belangen door het opbouwwerk wekte hun interesse en vertrouwen, waardoor ook andere problemen dan die van huisvesting op bewonersmaat naar voren kwamen: ervaringen en problemen in het ruimere verband van woon- en leefomgeving, met name problemen in verband met hun cultuurbeleving en hun omgang met de Nederlandse bewoners. Het is duidelijk dat het werken met minderheden uitdrukkelijker dan met Nederlandse bewoners tegelijkertijd meerdere bestaansgebieden dient te betreffen. Karakteristiek voor het opbouwwerk is het leggen van verbanden tussen problemen op verschillende terreinen. Aldus zullen de concrete aanpakken van de verschillende problemen in de woon- en leefomgeving met name voor de buitenlanders positief versterkend op elkaar inwerken. Tamelijk bewust heeft het opbouwwerk in deze nieuwbouwwijk eerst op zichzelf staande initiatieven voor en met buitenlanders ontwikkeld. De verbinding hiertussen is gelegd door deelnemers van deze verschillende buitenlandse bewonersgroepen bij elkaars activiteiten te betrekken. Dit gold met name voor een inventariserend onderzoek dat in de wijk werd gehouden naar de woon- en leefsituatie van de Nederlandse en buitenlandse bewoners. Daarbij werden zowel de

flatkommissies als leden van de taalgroep van jongeren actief ingeschakeld ten behoeve van de informatieverstrekking buitenlanders. Deze jongeren waren als tolken belangrijk voor besprekingen met buitenlanders. Bij de uitvoering van het onderzoek traden zij naar hun landgenoten als interviewers.

Het gaat in een multi-etnische wijk enerzijds om kollektieve belangen die zowel de blanke als niet-blanke bewoners met elkaar delen en anderzijds om min of meer verschillende cultuurbeleving en uitingen daarvan. De pogingen van de opbouwwerker om aan deze beide kanten van de multi-etnische samenlevingsproblematiek te werken, resulteerden in de organisatie van een gemengde werkgroep van Nederlandse en buitenlandse flatbewoners rond concrete, dicht bij huis liggende problemen en belangen. In dit geval ging het om de oplossing van het tochtprobleem in de flat. Het samenwerken aan de oplossing hiervan betekend niet alleen een verbetering van hun positie als flatbewoners, maar ook het elkaar beter verstaan en konstruktiever met elkaar omgaan.

'Racisme spruit voort uit vooroordeel'. Goed omgaan met vooroordeel voorkomt mede racisme', zo luidt de omschrijving van de titel die de voorbereidingsgroep aan het Vooroordeelproject meegaf.

De voorbereidingsgroep bestond uit een Surinaamse opbouwwerker, een onderwijsopbouwwerkster, twee leerkrachten en medewerkers van een buurthuis en een vormingscentrum. Het project speelde zich af op een school in een grote stadswijk, waar de verdeling Nederlandse/buitenlandse kinderen ongeveer 50/50 is. Onder de buitenlandse kinderen vinden wij Surinaamse, Antilliaanse, Turkse en Marokkaanse kinderen.

Het initiatief om een dergelijk project op een basisschool uit te voeren ontstond bij een wijkcomitee dat zich tewege had gesteld tegen activiteiten van de Centruumpartij. Toen de direkte aanleidingen voor het bestaan van het comitee in frekwentie afnamen, kwam de vraag op of er niet andere wegen bewandeld moesten worden om racisme te bestrijden. De Surinaamse opbouwwerker nam met zijn kollega-onderwijsopbouwwerkster het initiatief om scholen te benaderen met het voorstel om gezamenlijk activiteiten te ontwikkelen gericht op bestrijding en vooroordelen. Op één basisschool vonden zij gehoor. Zo kwam de voorbereidingsgroep tot stand die in het afgelopen jaar een programma voor de derde en de zesde klas ontwierp en uitvoerde.

Omdat volgens de ervaring van de twee leerkrachten het vooroordeel naar ras of landsaard onder kinderen op school niet leeft, pakte de voorbereidingsgroep het onderwerp aan in algemene zin:

'Wat vinden jullie gek (of vies, of eng)?' Kinderen zouden zich bewust moeten worden van de invloed op hun gedrag en hun meningen door ouders, vriendjes (hoor ik er wel bij?), televisie-programma's, films, kinderboeken. Wat moest er voor in de plaats komen? Buitenlanders doen niet gek, maar gedragen zich anders. Anders wil niet zeggen: minder. Doorbreking van het mechanisme om alle buitenlanders van één origine op één hoop te gooien na een negatieve ervaring met één van hen.

In een periode van een half jaar zijn in beide klassen verschillende vormen beproefd. Er zijn spelletjes gedaan, er is lesmateriaal ontwikkeld, er zijn films vertoond enzovoort.

Een voorbeeld ter illustratie uit het programma in de zesde klas. De leerlingen kregen de opdracht om op te schrijven waaraan zij bij het woord punker denken. Wat vind je er vreemd aan? Alle uitspraken worden op een flap gezet. Kinderen met dezelfde uitspraken diepen samen hun mening uit, waarna een kringgesprek volgt. Na konfrontatie met een punker in de klas en een bezoek aan een

kraakpand kan het verschil in vooroordelen ten aanzien van punkers resp. buitenlanders (Surinamers, zigeuners, enz.) duidelijk worden gemaakt.

Na de tweede week van het projekt op school organiseerde de voorbereidingsgroep een informatie-avond voor de ouders. Op die manier hoopte zij dat kinderen thuis een basis kregen om door te praten over zaken die op school aan de orde kwamen.

De voorbereidingsgroep is tevreden over het verloop van het programma. Effekten zijn lastig vast te stellen. Tijdens een kampweek waar niet alleen haar eigen leerlingen kwamen maar ook leerlingen van andere scholen, had één van de leerkrachten de indruk dat haar leerlingen vaker dan de anderen reageerden op opmerkingen als 'Ik vind die Turk gek' met 'Waarom zeg je dat?'

Surinaamse opbouwwerker, 'Ik zie het als een aanloop voor het werken naar akseptatie. Als je in een buurt samen woont, samen werkt, dan moet je elkaar als gelijkwaardig waarderen om met elkaar te kunnen werken. Wil je dat buitenlanders participeren binnen bewonersorganisaties, dan moet je ze als gelijkwaardige partners zien... Het is een opstapje tot gezamenlijke belangenbehartiging'.

Zoals gezegd, is het opbouwwerk in het derde projekt de drijvende kracht achter edukatieve voorzieningen voor minderheden. Deze zijn georganiseerd als samenwerkingsprojekt waarin behalve het opbouwwerk een regionaal edukatief centrum, het centrum voor maatschappelijke dienstverlening en groepen buitenlanders deelnemen. Verschillende kursussen alfabetisering zijn in dit verband gegeven.

Ondermeer aan Turkse vrouwen die daarbij niet zijn blijven staan, maar inmiddels onderricht vragen en krijgen in andere basisvakken. Voor deze edukatieve activiteiten is in overleg met Bureau Welzijnszaken van de gemeente met sukses Rijkssubsidie aangevraagd. Voor 1983 is de subsidie zelfs verdubbeld.

Het opbouwwerk is voorts op stedelijk niveau betrokken bij verschillende initiatieven. Zo is er sinds twee jaar een gemeentelijke projectgroep minderhedenbeleid, bestaande uit ambtenaren en enkele vertegenwoordigers van partikulier initiatief waaronder opbouwwerk. In deze projectgroep heeft ook de koördinator minderheden zitting die in deze gemeente in tegenstelling tot andere een ambtelijke status heeft gekregen. Op initiatief van het opbouwwerk is er een stedelijke werkgroep van welzijnswerkers gevormd die zich bezighoudt met de tweede generatie van buitenlanders. Turken en Marokkaanse jongeren nemen deel aan dit overleg wanneer hun belangen en problemen in het geding zijn. Er is een actief Turks vrouwenkomitee, dat evenals het internationale komitee voor buitenlandse en Nederlandse vrouwen op ondersteuning door opbouwwerk kan rekenen. Tenslotte verleent het opbouwwerk op stedelijk niveau zijn medewerking aan een internationaal komitee van mannen en vrouwen. Elke nationaliteit is hierin met man en vrouw vertegenwoordigd.

Door verbinding van het stedelijk bureau met het werk van zijn buurtcentra is het opbouwwerk in staat ook op wijkniveau aan buitenlandse groepen ondersteuning te geven. Het gaat met name om een Turkse en een Marokkaanse groep die zich m.n. bij hun zelforganisatie laten adviseren.

Overigens staat het werken op wijkniveau wel onder druk. Door opheffing van kategorale voorzieningen overeenkomstig rijksbeleid wordt het takenpakket van algemene voorzieningen verzaamd.

Doordat het onderzoek niet was gericht op bezuinigingen en de gevolgen daarvan voor het werk ontbreken nauwkeurige gegevens. Toch lijkt de afbraak van voorzieningen ook voor opbouwwerkinstellingen

op te gaan, al zijn er instellingen die er (nog?) niet door worden getroffen.

Bezuinigingen zijn er in alle varianten: inleveren van taakuren, inleveren van formatie-plaatsen, aankondigingen van bezuinigingen met 20% op de begroting of een rond, fors bedrag, naast volledige opheffing van stichtingen. In sommige gevallen vindt fusie van de opbouwwerkinstelling met andere welzijnsinstellingen plaats onder gelijktijdige afslanking. In een enkel geval worden er geen mensen ontslagen, maar in andere Stichtingen ondergebracht met een nieuw takenpakket waardoor de opbouwwerkfunctie wordt verzwakt. Deze gegevens over bezuiniging kwamen of spontaan naar voren of werden genoemd naar aanleiding van vragen over de invloed van lokale politiek op het werk van instellingen.

Door de bezuinigingen is de werkdruk voor opbouwwerkers sterk verhoogd. In het thema-nummer van januari a.s., dat geheel aan het Trends '84-onderzoek zal worden gewijd, veel uitgebreider informatie over deze en andere opbouwwerkonderwerpen.

Samenstelling:

*Koos Vos, m.m.v. Jos Koopman,
Hugo Swinnen, Jan Mul*

VERBETERING ARBEIDSOMSTANDIGHEDEN

Samen met een groep docenten en studenten van het Sociaal Hoger Onderwijs Friesland heeft het Fries WAO-beraad een onderzoek gedaan naar de relatie tussen arbeidsomstandigheden en arbeidsongeschiktheid. De resultaten van dit onderzoek, dat 24 vraaggesprekken met WAO-ers en literatuurstudie omvatte, zijn samengevat in de nota 'Werk en Arbeidsongeschiktheid'.

Algemene konklusie uit de vraaggesprekken is dat de meeste ondervraagden een verband zagen tussen hun vroegere arbeidsomstandigheden en hun huidige arbeidsongeschiktheid. De relatie is het duidelijkst bij mensen met een lang en zwaar arbeidsverleden. In andere gevallen is er een opstapelend effect van een kwetsbaar gestel en belastende omstandigheden binnen en buiten het werk.

De nota behandelt eerst de maatschappelijke en bedrijfseconomische achtergronden van arbeidsongeschiktheid. In het tweede hoofdstuk wordt uitgebreid ingegaan op oorzaken, zoals leeftijd en opleiding, geen passend werk, geen invloed op het werk, werktijden en beloningssystemen, ongemakken op de werkplek, onveiligheid, lichamelijke en geestelijke belasting, privé omstandigheden. Elke paragraaf begint met een inleidend stukje uit de vraaggesprekken en eindigt met konklusies en aanbevelingen.

Het derde hoofdstuk gaat in op de gevolgen van arbeidsongeschiktheid. Het WAO-beraad wil met deze nota een aanzet geven tot bezinning en het nemen van stappen tot verbetering van de situatie op de werkplek. Volgens Bareld Postma, voorzitter van het WAO-beraad, besteedt de regering in het kader van de WAO-problematiek nauwelijks serieuze aandacht aan verbetering van arbeidsomstandigheden. Terugdringing van het aantal WAO-ers door ze uit de WAO te gooien, vindt hij wel een heel simpele keus.

De nota 'Werk en Arbeidsongeschiktheid' kan worden aangevraagd bij het Fries WAO-beraad, Zuidvliet 230, 8921 BH LEEUWARDEN, tel. 058-139992.